

БІБЛІОТЕКА „НОВОГО ЖИТЯ.“ Ч. 8.

Іван Коновченко

і інші оповідання

Ціна 20 центів.

ОЛИФАНТ, ПА.

Накладом „Амер. Укр. Видавничої Спілки“
З друкарні „Нового Життя“, Олифант, Па.

Бібліотека „Нового Житя”.

ч. 8.

ІВАН КОНОВЧЕНКО
і інші оповідання

Ціна 20 цт.

Олифант, Па.

Накладом „Американсько-Української
Видавничої Спільки”.

З друкарні „Нового Житя”.
1914.

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
ST. URBAIN CHAMPAIGN

Антін Лотоцький.

ІВАН КОНОВЧЕНКО

Історичне оповіданє, на основі народної думи.

891.79

L91

Di

— Мамо! чи ще далеко?...

— З пів милі... Зараз за тим лісом будуть хати...
Зимно тобі Івасю?..

— Ні, мамо, ні...

Таку уривану розмову вело двоє людей: мати і син. Мати йшла наперед, торуючи синкови дорогу в снігових засипах... Кілько разів запала ся глубше в сніг — звертала ся до дитини з осторогою:

— Івасю! осторожно... Обійди боком..

— Добре, мамо, добре... — лебедів замерзлими устами Івась, затинав уста і не жалів ся бідний, хотяй мороз заглядав аж до серця...

І тепер, коли мати питає єго: — Зимно тобі, Івасю?.. — він відповідає: — Ні, мамо, ні.. — а тремтяча ся відповідь, як звук порушеної струни, потверджує питанє мами, хотяй слова зовсім не годять ся з дійсністю...

Двоє людей в боротьбі з сніговими заспами.. В борбі з безграничною, зимною, мертвою природою... Хто поборе — чоловік, чи бездушний великан?..

— Мамо, чи ще далеко — питає Івась.

— Зараз, зараз, тільки іди синочку, не уставай

границь не було. Охрестили вони його Йоаном — на ім'я славного діда, (Грицевого батька) що вславився, як проводир ватаги в часах, коли батько Хмельницький воював за волю України. Про Грицевого батька Івана Коновку та про його лицарські подвиги й смерть співали й пісень. Знав їх і Гриць, знала їх й Оксана.

Щасливі жили обійко та синком втішалися. А синок ріс гарний і здоровий та своїм лепетанєм ще більш розвеселяв їх. Не було здавалося щасливіших людей від них!

Та не довго се щасте тривало. Прийшов 1659 рік. Гетьман Виговський бачучи, що зрадлива Москва не добром дише на Україну, виступив проти ньої війною і під Конотопом розбив на прах московське військо. Тамечки, під Конотопом і поклав свою буйну голову молодий Гриць Коновченко. Як дійшла сумна вістка до Оксани то вона трохи з ума не зійшла. Довго, довго не могла вона прийти до себе. І хто знає, що булоб сталося з ньою, як би не дитина, не її одинак Івась. Усю ніжність жіночу, усю любов переливала вона тепер на сина. Поза ним, поза своїм одинаком вона й світа не бачила.

І ріс Івась на втіху та на радість неньки, ріс на гарного молодця й статю й видом зовсім у батька вдав ся. Мати так і впадає коло сина, натішити ся ним не може. Одно тільки журить її, не дає їй спокою! Не тільки статю й видом скидав ся Івась на батька, але й удачею. Скоро вже, ще дитиною став він виявляти

охоту й наклін до шаблі, до козацького воєнного ремісла. І се найбільше журило, гризло вдовицю Коновчиху. Як перше Гриця полюбила за стан козацький та за лицарську вдачу, як перше любила слухати оповідань й пісень про козацькі славні подвиги, так тепер від коли війна забрала їй дружину любу не могла й думати про те все, про війну! Вона зненавиділа її, а через неї й усе військо. Крім сего не давала їй спокою тривога, що син, як виросте покине її й піде добувати лицарської слави й там на боєвищі зложить свою буйну голову, як і дід, іменник його та батько. І мимоволі насувала ся їй на думку пісня, що в ній співається, як козак лежить на побоевищі і не має для нього:

»Ані труни, ані ями,
Ані батька, ані мами,
Ані кому задзвонити;
Дзвонять коні копитами,
Товариші острогами.
Летить ворон, з чужих сторон,
На могилі усідає,
Очі йому випиває«.

І жах проникав журливу неньку. Вона всіми способами старала ся відклонити сина від шаблі, від жадоби воєнної слави, старала ся заглушити в ньому сей небажаний для ньої, осоружний їй наклін.

Та чиж її то сила?

Син що правда не противив ся матери, слухав ся її в усьому і щоб не гризти її таїв ся перед ньою з своїми бажаннями, з своїми думками, хоча вони таки не кидали його. Мати ніколи не оповідала йому про дідові та батькові подвиги. Та чи ж то тільки від матери міг він про се дізнати ся? Про його славного діда оповідала йому зразу няня Ганка, оповідала служба, оповідав в кінці й учитель Арсеній, що його мати наняла для науки сина. Мав отже й без матери від кого дізнати ся про лицарські діла своїх предків. І хоча мати старала ся відклонити сина від сього, хоч представляла йому, що се тільки бідакам треба добивати ся лицарської слави, а не йому богачеві, що він і без воєнної слави має з чого жити й може краще прислужити ся вітчизні чим не один козак — син не кидав мрій про лицарську славу. Дідова й батькова слава не давала йому спокою. Він часто в мріях бачив себе на бистромому коні, як стицає ворогам голови, як вороги перед ним тікають, а він як вітер жене ся за ними з голою шаблею. Нераз приходила йому до голови думка втікати на Січ, де тоді саме атаманував славний Іван Сірко, що про нього гула слава по цілій Україні, а й поза Україною лунала. Нераз думав він про Січ, та як лиш глянув на матір й спегадав, як би вона побивала ся за ним, йому не ставало на се відваги. Неньку свою він дуже, дуже любив. З любови до ньої він старав ся пригдушувати в собі думку про Січ, про

лицарські подвиги і прикладав ся шильно до науки а відтак і до хазяйства.

Мати тішила ся, що син покіннув уже свої дитячі мрії. Вона бачила в своїх думках його богатим, щасливим хазяїном, а біля нього гарну молоду жінку, що щиро й горячо любить її Івася, так як вона Гриця любила. Бачила себе посеред кучки щебетливих унучат. Вона оповідає їм всілякі казки, а вони слухають, розпитують, лепечуть. І любо старенькій матери з мріями таким! Вона вже шукала в думках невістки для Івася по знаних їй сімях. І багатої і гарної і доброї та слухняної! Старша Маруся гарна та горда дуже — не для ньої невістка; молодша Олеся? Е, се ще дитина — дванацять літ. Ганя, дочка корсунського полковника Филона — теж і богата й гарна та також горда тай пишна.. полковниківна! Лицаря жде. Не схоче гречкосія!.. Цур їй!.. Та пощо за полковниківними ганяти ся. От у сусідів, у Чалієнків дочка чим не гарна чиж не кразя! А й добра й не добра, хоча й не вбога одиначка у батьків. А й Івася мабуть сподобала собі. Не дурнож червоніє як лиш побачить його. От і дружина люба для сина, а їй невістка послушна. І пощо далеко шукати.... І оба хазяйства в сусідстві, в куці, а й чималі! Сполучуть ся в одну велике хазяйство й Івась стане богатирем, дукою на всю округу, а родови Коновченків не буде рівні!..

І тішать ся ненька старенька мріями своїми й забула зовсім про журбу, що перше томила її. Якжеж

і тямити їй про се, коли Івась ніколи й думкою (так їй здавало ся) не навертає туди. Пильно прикладає ся до хазяйства — із нього хоч куди! Чогож їй журити ся, чого голову морочити! Івась же козаком буде, а хазяїном. Господь вислухав її молитов, сповнив її бажаня. Вона щаслива!

II.

В Черкасах рух. Славний корсунський полковник Филон прибув сюди з своїм полком. Полковник Филон був славний лицар. Слава про нього гула тоді скрізь по Україні. Молодий свій вік прожив на Січі. Підчас одної виправи дістав ся був до турецької неволі й утік із відти. І ось прибув він до Черкас. Увесь город заворушив ся. Всі радіб побачити славного полковника, почути його. Випитують ся Корсунців про нього куди він йде, куди вибираєть ся! І довідали ся, що йде на Черкеню долину під Бендери бісурмана воювати, йде в поміч славному кошовому Іванови Сірку. Корсунські козаки й стали заохочувати Черкасців, щоб і вони йшли з ними. І нашло ся охотників не трохи, що готові були йти в похід.

Полковник Филон заїхав на двір черкаського полковника. Хазяїн приймав гостя гідно-тай пишно. Страву за стравою подавали на стіл, подавали й вина, меди та наливки всілякі.

По обіді завела ся межі обома полковниками розмова.

— Сумні часи настали в нас — каже полковник Филон. — Двох гетьманів! Не знати котрого слухати, котрий правдивий гетьман: Самійлович, чи Дорошенко.

— Я дивуюся Дорошенкови, що він доси не зрікся. В Самійловича-ж руках вже майже всі полки.

— Кажуть, він давно віддав би булаву, тільки не хоче віддати її Самійловичеві. »Нескорюся перед поповичем« — каже...

— От і біда. Добре, що бодай Ханенко здав булаву, а тоб ще більше безладе настало. І так приходиться воювати синові проти батька, братові проти брата. Мені самому трапилося таке. Жінчин брат є по стороні Дорошенка. Й нам довелося стрінутися на боєвищі лице в лице. Налетів і уже замірився був шаблею на мене. На щастє завчасу пізнав мене й опустив шаблю долі. Оттаке то, друже! Не добром воно скінчить ся.

— Егеж. Мені вже остогидло глядіти на се все, на сі братобійчі війни та чвари? От і зрадів я, як прочув, що славний січовий батько Сірко вибираєть ся бусурмена воювати. Не втерпів й зібравши охочих із свого полку рушив і собі туди. Вирвуся на якийсь час із того пекла, ну тай слави лицарської придбаю може! Та от що, пане полковнику, хотілоб ся з більшими силами рушити туди, більше війська привести до батька Сірка! От і просьба в мене до тебе, — чи не позволив би ти мені, пане полковнику, набирати й у твому полку охочих.

— Охочих? А чомуж би ні! Набирай скільки хоч! Я й сам пішов би під коменду такого славного лицаря, як ти, пане полковнику, та за старий вже тай за багато занять маю й у полку й коло власного хазяйства.

— Як так то дякую тобі, пане полковнику, дуже дякую.

*

*

*

Се діяло ся в п'ятницю, а в суботу рано пораненьку вийшов полковник Филон на черкавський базар. А тут на базарі зібрало ся вже народу сила силенна. Повнісінький базар. Стояли так тісно, що, як то кажуть, і голки не було де втиснути. Цікавійші повилазили на дерева, а то й на дахи домів. Зібрав ся наряд усяких станів. Були тут козаки, були міщани, ремісники й кунці, були й селяни й хуторяни....

Полковник Филон виступив в окруженю прочої старшини свого полку. Хорунжий розвинув над ним цвѣтну хрещату хоругву полкову. Вклонивши ся громаді на всі сторони полковник підняв в гору п'рнача й почав говорити:

— Панове громадо, православні християни! Відомо вам, що пайбільшим ворогом, найлютіїшим і найзавзятїїшим неприятелем хреста сьвятого є клятий бусурмен, що нападає на християнські землі, руйнує села і міста а народ хрещений забирає в свій ясир поганій, що не рідко й нашій Україні даєть ся добре в знаки. Відомо вам також, що це має перед Богом

більшої заслуги як віри сьвятої боронити, за християн заступати ся. І наші предки вважали за пайбільшу честь і славу проти клятого бусурмена воювати. Наша Січ Запорожська тим і славна стала по цілому сьвіту, що безнастанно з бусурманами воює, за хрест сьвятий заступаєт ся. Ось і тепер там славний кошовий Сірко готує великий похід проти бусурмен. Козаки, міщани, селяни й хуторяни, хлібороби, ковалі, шевці, винники й броварники! Кому не хочеть ся гречкосієм прожити, кому не хочеть ся по броварах пиво варити, по винницях горівок курити, кому з вас надокучило по домівках висиджувати, по запічках у просі вилегувати ся, кому надокучило в кости грати, дурно гуляти — нехай іде зі мною корсуньським полковником в охотне військо під город Тагину, на Черкню долину гуляти. Там буде з нами козаками за віру християнську одностайне ставати, слави лицарської добувати, а як Господь позволить то й матимем добичі чимало, будемо в аксамітах та сапьянах ходити....

Оттак говорив полковник Филон. І зараз таки зголосило ся охочих чимало.

Полковник Филон давно вже вийшов із базару, а народ все ще не розходив ся. Стоїть на майдані й по вулицях купами та розправляє. Поміж народом вештають ся Корсунці та дальше заохочують його, щоб як пайчисленнійше вступав в охочі. Між народом ходять всілякі оповідання про різні воєнні виправи на Татар та Турків. Найбільше оповідають собі про слав-

ного Сірка. Його імя майже не сходить з уст народа. Оповідать про його виправи, його славні діла.

Ось тамечки біля церкви станув посеред гурту цікавих вусатий козарлюга в запорожському жупані й розкладаючи руками оповідає:

— Торік в осени підкрав ся був кримський хап із сорок тисячами Татар і п'ятнадцятьма тисячами яничарів, що їх султан прислав йому на поміч, аж під самісіньку Січ. Хотів вирізати всіх Запорожців та Січ зруйнувати. Була саме північ, темно хоч око виколи. Яничари вирізали варту, що стояла вколо Січи й увійшли тихо у Січ. Запорожці нічого не сподівали ся й спали собі супокійно. І хто знає, що булоб стало ся як би не Шевчик з нашого куріня. Він проєнув ся й виглянув крізь кватирку, щоб подивити ся, чи скоро буде свитати. Дивить ся, аж там Турків як сарани.

— Ну і щож він — перебив хтось з гурту.

— Стривай не перебивай — спинив його Запорожець.

— Не перебивай — скартали його й слухачі.

— Отже побачив він — оповідав січовик дальше — що тільки сарани напхало ся й тихенько збудив атамана й товариство й оповів їм про все. Ми зараз вхопили за зброю й нуж палити крізь відчинені вікна.

— А Турки-ж що на теє — перебив знов хтось із слухачів.

— Звісно, не дякували. Почали й собі палити до нас. Та не багато шкодили нам бо було темно а

й стіни наших куренів не такі то й топкі. А тут ще наші стріли побудили товариство й в усіх прочих курінях. Почала ся пальба з усіх курінів нараз. Як вже багато Яничарів вибито, ми гукнули: »До ручного бою«! й вискочили з куренів й стали рубати та різати поганців як курят!

— Богатож ви їх набили — спитав хтось.

— А було вбитих коло півтора тисячки. Сто п'ятьдесят дістало ся в полон. Між бранцями було чотирох агів. Хан заплатив за них чималий викуп! Заплатив викуп за агів і чим боржій подралював з цілим військом у Крим.

— Так на яничарах все скропило ся?

— Егеж, Татари не дурні були лїзти. Знають нас!

— Своїх, Запорожців, багато впало?

— П'ятьдесят чоловіка всего.

— Господи прийми їх душі до раю — зігхав народ.

Оттаке оповідають собі люди. Між слухачами був і Коновченко. Слухає він і його давне бажане щораз то більше непокоїть його. Давні його мрії, що він їх так довго скривав перед всіми на дні своєї душі, пробудили ся з новою силою.

А тут ще де не взяв ся старий кобзар і почав співати приграваючи на бандурі пісню про Сірка.

— Ой як крикне старий орел, що під хмари веть ся, — співав він —

Гей гуляло Запороже тай до Сірка тнеть ся.
Ой, не вітер в поли грає, не орел літає,
Ото Сірко з товариством на Січч гуляє.
Старий Сірко перед стягом раду оглядає,
Козаченків привитає, з тиха промовляє:
»Гей молодці-Запорожці Татарва лякає!
Не дрімайте, товариші, бо в руки зланає;
Збирайте ся до купоньки та сідлайте коні,
Тії коні воронії, що ждуть на припоні:«
Загуділо Запороже, як то Чорне море,
Понесли ся козаченьки облавою в поле.

Коновченко не всілі був видержати. Щож то, чиж він гірший від других, чи що! Другі йдуть на війну, здобудуть славу, заслужать ся для вітчизни й для хреста сьвятого. А він, він Коновченко, мав би сидіти гречкосієм у Черкасах, без війни без слави. Хибаж він гірший від других! І чим?! Хиба тим, що його дід і батько згинули в бою як лицарі, що про його діда ще й досі думки сьнівають кобзарі. Ні, він мусить піти з полковником Филоном. З тою постановою подав ся він до дому, роздумуючи над тим, як матір про се звістити.

По дорозі навинув ся йому попович Яким. Сей причепив ся до нього й став йому оповідати, що він вже зголосив ся в охотники. Коновченко спитав Якіма, чи не жаль йому кидати батька й матір!

Дому не жаль — відповів попович. — Ще більше жаль мені моєї бідної Олесі. Вона бідна не вдержить розлуки! Та щож, така вже козацька вдача! Як почує восиний клич, то нічо його не вдержить в дома — закінчив попович.

Слова поповича ще більше розбурхали Івана. Ось попович кидає й батька й матір, а й любку й йде на виправу. Чим вже попович лучший від нього, чим він гірший від поповича! Ні, він повинен, він мусть іти, він піде!

Із тою твердою постановою прийшов він до дому. Прийшов тай каже до матери:

— Мати моя рідненька, благослови мене з корсунським полковником, паном Филоном на Черкеню долину піти погуляти...

Як почула вдова Коновчиха такі слова від сина то трохи з ніг не звалила ся й заляла ся гіркими сльозами.

— Сину, мій сину, Івасю мій, нащо ти мене на старі літа так смутиш, жалю завдаєш мені.

А Івась ясе своє:

—Пусти мене мати з козаками слави лицарської заживати, за віру християнську одностайне стати, чи не дасть Господь милосерний якої добичі собі мати.

І говорить мати синові, гіркими та рясними сльозами заливаючи ся:

Ой Івасю, сину єдинчику! Чя в тебе нічого випи-

ти або зісти, чи в тебе нівчому хорошенько ходити, чи тебе мірська старшина не почитає, чи зневажає тебе козацька громада? Не благословлю я тобі сину на Черкеню долину йти гуляти, а благословлю тобі, сину, чотири коні вороні із загороди відлучати та йти в поле орати на хліб. Будеш доволі хліба мати, козаків на хліб-сіль просити, то будуть тебе люди добре знати, будуть вчити й поважати тебе....

На се й Івась залив ся рясними сльозами тай говорить матери:

Ой мамо, мамо! Хоч і буду я в поли на хліб орати, хоч і запрошувати буду до себе козаків, то все таки не будуть вони поважати мене, а стануть прозивати домарем та гречкосієм.

— А що то, Івасю, — каже мати, чиж то вже нечесть бути гречкосієм.

— Не хочеть ся мені, мамо, за плугом ходити, та ламати спину, козацьким голосом гукати на воли, викривляти сафянові чоботи по бороздах та запоросувати китаєві жупани.

Мати плаче, ридає,, а син все своє:

— Ей, схотіло ся мені, мати, на Черкеню долину піти погуляти з корсунським полковником, із паном Филоном, та схотіло ся мені, мати, пізнати козацькі звичаї. Тож, не плачте мамо, бо се нінащо не здасть ся. Краще веліть зайняти чотири чабані воли та пігнати до Крилова, до жида й продати за добрі гроші.

Доложить ще пятьдесят червенців та купиць мені доброго, козацького коня.

Як почувла вдова таке від сина, ще гірше сльозами заляла ся й руки ломала:

— А бодай ти, сину Івасю, не діждав сього, щоб я збувала вітцівську худобу та купувала тобі коня. Ніколи сього не буде.

Бачить Коновченко, що ніщо з матірю не вдіє й вийшов лютий із хати. І цілісінкий день не показав ся дома. Пішов до поповича й із ним разом до шинку.

Тут велів подати що найлучшого меду й став із ним напивати ся.

— Ідеш на Черкеню долину — питає в поповича.

— Іду — відповів попович.

— І я піду з тобою! — аж скрикнув Коновченко — піду надокучило вже мені за плугом та за бороною тягати ся, хазяйства дозирати. Хочеть ся козацької слави зазнати.

— Підем оба друже, — каже попович вже добре на підпитку обнимаючи Коновченка — підем оба.

— Підем! — каже Івась. — Одно біда, коня доброго козацького немаю! Мати не хоче ні коня дати, ні гроший — жалів ся він поповичови.

— Е, се пусте! У мене є два добрі коні. Одного беру собі, а другого відступлю. Заплатиш пізнійше.

Коновченко аж підскочив на radoщах!

— Ти правдивий мій друг, правдивий приятель! — кликав і став його обнимати та цілувати.

— Буде, буде — бо вдусиш боронив ся попович.
І стали нараджувати ся що до виїзду.

— Завтра в часі служби Божої їдемо — сказав попович. — Коні наші добрі, доженемо козаків.

— Їдемо — скрикнув Коновченко і вдарив кулаком по столі аж скляниці задзвеніли.

І вже цілу ніч не показав ся Івась дома. Цілісіньку ніч волочив ся з поповичем по черкаських шинках та пиячив.

Мати ждала сина з полуденком, не діждала ся; ждала з вечерою не діждала ся — зажурила ся мати! Що то з її Івасечком стало ся? Він ще ніколи не заподіяв їй такої прикрости, щоб у ночі в хаті не був, ніколи. І бідна ненька дорікала в душі сама собі. Може з жалю та з досади зробив собі що? — А може, може втік таки до табору полковника Филона й не попрацавши ся з нею — і може вона вже його ніколи не побачить! Господи, й вона сама тому виною, сама! Страшно їй подумати! Та Бог сьвідок, що вона се в найлучшій гадці, що тільки з великої любови до сина з тривоги о його жите так строго обійшла ся з ним. Довго, довго побивала ся мати, докоряла сама собі, гіркими сльозами старе, поморщене лице вмивала й повік не замикала, від журби сон втікав з її очий.

Аж над раном прийшов її Івась, як ніч дяний, й упавши на мягку постіль зараз і заснув твердим сном. Журлива мати успокоїла ся трохи, але вже не спала до самого ранку.

В неділю рано, як лиш раніше передзвонили, вдовиця Коновчиха вбрала ся по сьвяточному й ти-хенько, щоб сина не збудити, вийшла з дому до церкви. Та заки вийшла всю батьківську зброю, що була в кімнатах у ньої, сховала в коморі, комору на ключ замкнула й ключ з собою забрала.

Пізно вже Коновченко зі сну збудив ся. Зараз і нагадав собі, що має на попівство йти, щоб звідси враз з поповичем до табору полковника Филона подати ся. Зірвав ся чимскорше, вмив ся, убрав ся й став шукати за батьківською зброєю. Дивить ся скрізь по стїнах, де висїла зброя, а її нема. Він зараз і догадав ся, що се мати перед ним сховала зброю. Найшов тільки у запічку батьківську пищаль семипяденну. Не доглянула мати її. Коновченко не довго надумував ся, заложив пищаль за плечі тай помчав на попівство.

Приходить на попівство, а попович ані гадки не має йти з дому.

— Батько й мати — казав він — і говорити собі не дадуть, не хочуть мене пустити.

— Ти, що иньшого, а в мене через кілька місяців весїле! Годїж мені перед самим весїлем мою будучу жінку саму лишати, та жалю завдати їй, молоденькій. Ні, я не можу їхати.

— Бабій! — скрикнув Коновченко й хотїв вже відходити та тут нагадав собі, що в нього нема коня й що попович обіцяв продати йому одного.

— А коня продася?! — спитав він поповича.

— З цілої душі рад би зробити тобі сю приємність. Так щож, батько велів нагнати коні пасти ся. Бояв ся мабуть, щоб я не втік, — додав сьміючи ся попович.

Розлючений Коновченко вийшов з похівства й не завертав вже до дому. Звернув прямо на шлях, куди пішов полковник Филон з козаками. Пішки пішов. Досада взяла його до всіх і вся, до сьвіта цілого.

Думав, дожене козаків недалеко та й не всю дорогу прийдець ся йому йти пішки. Та де тобі пішому та кінших доганяти! Цілісїньку, усесеньку дорогу перебув Коновченко пішки. По ріжних пригодах та трудах добив ся вкінці до Черкенї долини, де застав полковника Филона на спочивках.

III.

Полковник Филон привитав Коновченка щиро як рідного сина.

— Ей здоров, Іване Коновченку, — привитав він його, як вартові ввели Коновченка в полковницький намет й оповістили йому про нового охотника — здоров прекрасний лицарю! Чи то по своїй волі зайшов, чи тебе добрий кінь заніс? Чи ти здоровлем змагаєш? Чи в себе молодецького доброго коня маєш?

— Я, — каже Коновченко, — доброго коня не маю, а змагаю на молодецьке, на добре здоровля.

— Бачу, — каже полковник — що ти не відродив ся від свого діда та й батька. А я їх обох знав. Під обома воював. І всіх пісень, що про твого діда співвають знаю. Славні були козаки оба. Та бачу що яблуко не далеко відкотило ся від яблінки. І з тебе неабиякий козак! Таку дорогу пішки перебути, лише для того, щоб воєнної слави зазнати, на се не хто будь зважить ся, далебі!

— Благослови — каже Коновченко — пане полковнику, пане Філопе слави лицарської заживати, за віру християнську з вами лицарями одностайне стати та гуляти безпечно по Черкесії долині.

— Гуляй на славу, козаче! Тільки от лихо не має в мене зайвого коня, щоб тебе ним обдарити. Мусиш поки що враз з іншими козаками воювати.

Третього дня після приходу в табор Коновченка, показали ся перші турецькі та татарські відділи.

Почали ся лицарські гарці межі козаками й бусурменами.

Виступив і паш Іван Коновченко до гарців. І відразу вєславив ся як добрий та хоробрий лицар. Богацько бусурмен життя позбавив, післав на той світ, до раю Магомета, а ще більше забрав в полон.

І хвалять козаки Коновченка:

— Славний буде лицар із нього, — кажуть — завзятий козарлюга.

Хвалить його й сам полковник Філоп:

— Славний, бравий молодець Коновченко, — каже — зовсім вдав ся в свого діда та й батька.

І радіє душа в Коновченка, тішить ся він, що так доразу вже й славний став, що так йому ведеть ся.

Одна тільки журба в нього на душі, що коня козацького, лицарського в нього не має. Ех, колиб добрий кінь-приятель у нього не так би він себе вславив, не так би й росла його слава. Що кінний, то кінний, а що піший то піший! Не все одно!

І друга журба не кидає його, гадюкою в серце його всисаєть ся, що кинув неньку рідну й не розпрацавши ся з нею, що не взяв, не просив уньої, в матері своєї благословенства на дорогу. І мати його старенька певно побиваєть ся за ним, певно в розпуці! А може, може клине, прокляла його?! З жалю, з розпуки, й сама не відаючи, що діє!... Боже, Боже й чомуж він так не уважно кинув неньку рідну.

А його мати рідненька, вдова старенька з божого дому, з молитви вертає, приходить в хату, а вже сина її Івася нема дома. Питає вона в служби: чи не бачили куди пішов Івась, чи не казав куди йде, коли верне до дому?

— Ні, не казав — відповідають слуги — ні куди йде, ні коли верне до дому, а тільки взяв пицаль стару батьківську за плечі та й пішов туди як на попівство.

Мати руки заломала так як стояла так і полетіла на попівство.

Прийшла й питає:

— Чи не був тут мій син, мій Івась, чи нема його в вас?

— Нема, — каже попович — а був. Приходив, коня хотів купити й мене з собою в похід намовляв.

— Кудиж би? Звісно, табор полковника Филона доганяти.

— Пішки, Господи! — скрикнула мати сплеснувши в долоні й мов не своя погнала до дому.

Дома до землі припадала, та гірко плакала та ридала, дрібними рясними сльозами проливала, в гору руки знімала, милосерного Бога благала:

— Бодай тебе, сину три недолі не побили: перша недоля, щоб тебе не побил — щоб тебе ружина не стріляла, друга недоля, щоб тебе не побил — щоб тебе шабля булатная не рубала, трета недоля, щоб тебе побил, щоб отцеві й матерні сльози тебе ні в якій потребі не стікали.

Довго, довго бідна вдовиця, мати нещасна не могла прийти до себе. Вспокоївши ся Коновчиха добре дувала, гадала: веліла чотири чабані воли зайняти й у місто Крилів до жида відогнати. В Крилові з жидом добрий торг учинила й доложивши ще пятьдесят червінців купила доброго молодецького коня й відіслала рядовими козаками до війська. Заразом переслала йому тимиж таки козаками поклін від себе.

Ой Івасю, єдинчику мій! Бодай тебе, сину шабля не рубала й бистра куля щоби оминала. Я о твое здо-

ровле, синочку мій, денно й ночію Господа благати му, тільки й ти, Івасечку, шануй ся, бережи ся, не дуже на небезпеки виставляй ся!

Зрадів Івась, дуже зрадів, коли козаки передали йому коня, а ще більше втішив ся, коли неньчиного листа прочитав. Як стій сів на коня та пігнав перед намет полковника Филона й не зсївши ще з коня кликав до нього на radoщах:

— Ей, пане полковнику, пане Филоне! Яж думав, що мене мати клине-проклинає, аж вона посилає мені хорошого гостинця, а ще й у листі приписує, що денно і ночію за моє здоровле благати ме, тільки просить, щоб я не дуже на небезпеки виставляв ся.

Зрадів і полковник Филон, бо полюбив уже був Коновченка, а й замічав, що він доси якийсь не свій, невеселий ходив. І дуже втішив ся, коли побачив, що Івась повеселів, мов на ново на сьвіт народив ся.

— От тепер і я тішу ся — сказав він до Коновченка — тепер ти й справжній лицар! Маєш коня, як ніхто в таборі а й веселість відзискав, а то вже дуже був прибитий.

— От тепер, пане полковнику, — просив Івась — благослови на Черкені долині безмечно погуляти, памяти козацької заживати й знамена турецького діставати.

А курсунський полковник тее зачуває до Івася до Коновченка словами промовляє:

— Не благословлю я тобі, Коновченку, на Черкениї долині безпечно гуляти, а благословлю я тобі на червоній китайці сидіти.

Засмутив ся Коновченко:

— А чому ж, пане полковнику, не можу я як і другі лицарської слави шукати? Чи ж я гірший від них?!

— Ще ти дитя молоде, нігде не бував тай не розізнав ще гаразд козацького звичаю, не видав козацької крові, як узриш християнську кров то й сам злякаеш ся.

Аж почервонів Коновченко:

— Я козацької крові не видав?! Правда не довго ще я в таборі побував, й воював теж ще не довго. Та мабуть дав вже докази, що не бою ся крові.

— Е, Івасю, те все, що ми дотепер перебули, були тільки іграшки, в порівнянню з тим, що нам доведеть ся ще перебути. Не одна душа козацька-християнська покушає бусурменської шаблюки й розпрощає ся з сим світом.

— І сего не бою ся. Знаю, що на війні без сього не обійдеться ся. Вмерти на війні, в борбі з бусурменом, се заслуга перед Богом і перед людьми.

— Гарно, по лицарськи сказано — похвалив полковник. — А все таки я не благословлю тобі пускати ся в борбу, тепер їх, бусурмен найде хмарами — небезпечно. А ти тям, що в тебе є мати старенька, що

ти в ньїї одинак, тям, що вона тебе в листї просить, щоб беріг ся, не виставляв ся дуже на небезпеки.

— Я й не виставлятиму ся, берегтиму ся — просив Коновченко.

Час ще тобі, час! Єсть у мене старі козаки-молдці, нехай вони по Черкасі долині гуляють та славу козацьку збільшають. Тобі ще час!

А Івась Коновченко йому на те в відповідь:

— Ей, курсунський полковнику, пане Филоне, піймай ти утя старее й малее та пусти ти їх на Чорне море.... Чи не попливе те мале так як би й старе?

Задумав ся полковник Филон і відповів по хвили:

— Ну, Коновченку, коли ти міг мені загадати таку загадку, то я благословлю тебе на доброго коня сідати, з Кримцями та Ногайцями на поли гуляти. Збери відділ козаків охотників і потурбуй трохи клятих бусурмен. А все таки бережи ся, щоб не засмутив матери смертию своєю....

— Ей, пане полковнику, не такий чорт страшний, як його малюють й не кожного ся страшна смерть чіпаєть ся.

Коновченко п'яний від утіхи та радости вилетів із полковникового намету та зараз скочив на свого коня, що стояв прип'ятий біля намету і ждав нетерпеливо на пана. Сівши на коня Коновченко як вітер погнав між козаків, своїх приятелів. А мав уже їх в таборі чимало. Козаки-молдці відразу сподобали собі Коновченка, скоро й полюбили його.

— Гей, панове товариство — закликав Коновченко таки з коня — пан полковник Филон благословить мені на доброго коня сідати й з Кримцями та Ногайцями в поли погуляти. Я зараз їду, хто зі мною панове?

— Я, я, я! і я, і ми, і ми! — кричали довкола козаки.

І вскорі зібрав ся чималий відділ козаків.

— От і гаразд, тепер погуляємо — закликав Коновченко радий та веселий. Благословіть же мене, панове товариство, — каже він, злізши з коня й кланяючи ся низенько козакам. — Сеж моя перша більша виправа.

— Благословимо, благословимо — загуло товариство. — Дай тобі Боже, щасливо воювати, слави козацької, лицарської придбати, дасть Бог вславиш ся, нам козакам отаманувати.

Коновченко ще раз вклонив ся, подякував товариству за благословенє. Відтак сїв на коня і небаром немалий відділ козаків рушив з табору й подав ся в сторону, де вороги табором розложили ся, по той бік де стояли Кримці та Ногайці.

Наче вітер буйний налинули козаки на Кримців та Ногайців. І як вітер буйний, вихор лютий ломить в лісі конарі дерев, дерева з корінем вивертає, так козаки впавши між Татар, які нічого не сподівали ся, сікли й рубали на всі боки. Й падали Татари мов ті дерева в лісі, мов снопи в поли. Та найбільше па-

дало їх від шаблі Івана Коновченка, що попередю всіх гнав ся нінащо не зважаючи й на всі боки лискучою, гострою шаблюкою вививаючи.

Нім Татари спостерегли, що дієть ся й догадали ся поспішити своїм на поміч наші козаченьки порядну січу справили й чимало визначних татарських лицарів у полон забрали. Сам Коновченко більш шістьдесятки невірних із коний збив, з пліч їм голови здохмив, чотирнайцять лицарів татарських на аркан зловив й живцем до козацького намету погнав.

Як той вітер буйний, що перетить лісом, наломив конарів, дерев навивертає, так козаки наливувши нечаяно на Татар й справивши їм криваве весіле, нечаяно зникли з полонниками, кіньми татарськими та иншою добичою, лишаючи за собою поле встелене трупами, мов наломаними конарами або нажатими покосами.

І блискавицею пронесла ся вістка по козацькому таборі про лицарську вилазку козаків, про козацький гарць Коновченка. Козаки стали величати Коновченка лицарем, молодцем, скрізь по таборі вигукували в його честь. Найшов ся один проміж козаками, що й думку зложив про Коновченків напад на Татар. Й вона теж скоренько розійшла ся по таборі, богато вже вміло її і співало. Любили козаки Коновченка.

А полковник Филон, як провідав се, так зараз і вибіг до Коновченка, підступив до нього та став обнимати й цілувати, братом назвав його.

— Іване Коновченку, брате мій сердешний! Коли ти так скоро міг лицарської слави дістати, благословлю тебе в мойому наметі, враз зо мною, полковником твоїм, спочивати.

А Іван Коновченко тебе зачуває і велику радість має, що корсунський полковник братом його називає. Деж так, він ще такий молодий, і ще так недовго козаком, а вже така йому честь!

І каже полковник:

— Славно Коновченку, славно брате! Тепер тобі на Січ йти, в січове братство вступити й козацьких-запорожських звичаїв вчити ся й ще більшої слави діставати. Йди на Січ на Січ, брате мій! Там ти скоро чималої слави дістанеш, а може й кошовим будеш. На Січ, брате!...

І Івась прирікає полковникови, що зараз після сеї виправи спішить на Січ, щоб там під рукою славного батька Сірка воєнної слави добивати ся.

— Йди, йди друже, йди брате. Під таким кошовим як Сірко не тяжко лицарської слави добути. Ось і я, хоча вже не молодий, хоча маю й жінку й дітей, велику охоту маю кинути все, навіть полковництво корсунське (нащо воно мені, якої я за ним слави придбаю) й іти на Січ, до батька Сірка. Далєбі!

А Іван Коновченко тоді до полковника словами промовляє, просить його:

— Корсунський полковнику, пане Филоне! По-

зволь мені з товариством оковитого зеленого вина вживати, нехай я буду сей день пам'ятати. Наню ся з товаришами, повеселю ся, а там знова на Черкентю долину безпечно гуляти, знов лицарської слави добувати!

Та промовив корсунський полковник словами:

— Хоч ти Іване Коновченку вже й славний лицар, Кримців та Ногайцівз копей збиваєш, із пліч їм голови як маківки знимаєш, а ще козацьких звичаїв не знаєш. Тепер воєнний час і нікому з козаків напивати ся не вільно. Такий козацький звичай від непамятних часів. За непослух сьому звичаєви тяжко карають. Бо щож би то й за лад був!.. Не благоволю тобі, Івасю, оковитої горівки вживати, бо оковита горівка тебе зрадить, і з хрещеного сьвіта тебе здавить.

Коновченко вже ніщо не говорив. Але вийшов від полковника, зібрав своїх найліпших приятелів, поїхав до Бендер і став з ними там у шинку напивати ся. Приятелі, звичайно, тямлячи на козацький воєнний звичай зразу не хотіли й Коновченка всовіщували та в кінці пішли з ним. Пішли, щоб не вразити Коновченка, та все таки міру держали, щоб п'яними не бути. Не так Коновченко! Він не здержав міри. Кубок за кубком наливав. І так налив, так налив, аж звеселив козацьке молодецьке серце. П'яний як ніч встав він зза стола й став по п'яному обнимати ся з приятелями. Тії не боронили ся. Звісно, що п'яно-

му перечити! Цілу ніч пив! Вже стало свитати а він ще не кидав кубка. Все до шпикарки: »Давай та давай ще!«

Вже ледво на погах держить ся, а ходить від козака до козака та чоломкаєть ся з кождим. А далі став і лаяти ся. Лаяв »всіх і вся«. Дістало ся чимало й самому корсунському полковникови Філонови:

— Що він таке? Полковник?! Овва страх, велика цаця полковник! Мій дід Іван теж був полковником, з Ляхами бив ся от що! Ось і пісня співає про нього. Тут затягнув він п'яним голосом пісню:

»То не вітер, то не буйний степом повіває
То Коновка з своїм полком Ляхів доганяє.

Утікають з України Ляшеньки з Жидами,
А за ними пан Коновка женесь з козаками.

»Хоч втічете ви Ляшеньки та за ріку Вислу,
То і там ви не скриєтесь, я й там вас притисну«.

Та дігнав Ляхів з Жидами біля Полонного,
І тут була Ляхам кара усім до одного,

Кара Ляхам, кара Жидам за кривди за муку,
До півночи не спочали козацькїі руки...«

Ось такий мій дід був — кричав Коновченко — а ти що проти нього, цуцик ось що! Ти будеш боронити мені випити з товаришами. Страх, полковник, велике цабе. Я теж полковник! Ану, панове-молодці, за мною за своїм полковником! Гайда Турків, Татар воювати!

І миттю скочив на коня й вітром погнав на перед. Товариші зразу не знали що діяти! А далі й самі сіли на коний тай за ним! Годіж п'яного чоловіка самим між ворогів пускати! А то пропаде марне козацька-молодецька душа!

А Коновченко жене вітром по вулицях Бендеру. Не зважає ні на старого, ні на молодого. Хто йому на дорозі зустрінеться, того зневажає, словами лає проклинає, ще й гарапом бє, щоб з дороги вступалися.

Козаки ледво наздігнали його.

Ввігнав ся Івась проміж Татар. За ним слідком козаки. Татари зразу налякали ся, змішали ся. А він тие і коле їх на всі боки. Козаки за ним і собі не дармують. Вже чимало Татар розпращало ся з тим сьвітом. Богацько татарського трупу лягло на боевищи.

Та став Івася сон знемагати. І ніч неспана і хміль стали своє робити. Склонив ся Івась головою коневи на гриву...

Побачили Татари, що Коновченко п'яний й забажали його конче в свої руки дістати. От вони й удали, що втікають перед ним. Коновченко пігнав ся за ними й відділив ся від товаришів.

Тепер обступили його Татари з усіх боків й стали арканами кидати на нього. Ось один вже й вповив ся вколо його шиї. Як почув Коновченко на шиї аркана, так зараз увесь хміль вилетів із його голови.

З усеї сили вхопив за аркан і розірвав його як нитку. Сильний був! Тут як піднесе шаблю як пічне на всі боки рубати. І чимало ще татарських голов від його шаблі до долу скотило ся...

Та що-ж вдіє один чоловік проти перемагаючої сили. Він один, їх сотки! Гуси вола зваляють — не то що!

Накинули ся Татари на козака з голими шаблями й як пічнуть рубати з усіх боків...

Татари кинули ся до нього. Кінь вирвав ся й пігнав з татарського простісінько в козацький табор.

Умираючи Коновченко згадав матір, як то вона за ним побивати меть ся.

— Ех, мамо, мамо! Умирає твій син із власної вини, що не шанував старших звичаїв козацьких!

Кінь Коновченка прилинув у табор козацький і став іржати та літати по ньому.

Побачив полковник коня й велів його зловити козакам. Кінь мав пірвані, покрівавлені поводи. Полковникови зараз промайнуло в голові, що тут щось не добре, що тут якийсь нещасте склало ся.

І справді небаром надвезли козаки неживого посіченого, порубаного Коновченка.

Полковник Филон, аж руки заломив й не вдержав слези в оці. Скотила ся по старечому лицю й по сивому козацькому вусови й упала на землю.

— І як се стало ся — спитав?

Козаки оповіли все по правді.

І став старий полковник дорікати їм:

— Козаки, старі панове молодці! Ви, панове, самі не добре вчинили, що п'яного чоловіка з своїх рук пустили, й довели до того, що так марно згинув такий молодий та надійний лицар.

Та скоро отямив ся полковник, випрямив ся й сказав гостро, вказуючи на неживого Коновченка:

— Ось маєте, панове, найліпший приклад, що то значить не слухати ся старшини й не шанувати давних звичаїв козацьких. Поховаймож його бодай по козацьки — ради його лицарської вдачі та ради предків славних.

І взяли козаки тіло Коновченка на червону китайку й понесли.

На Черкені-долинні суходол шаблями копали.

Шапками, приполами землю виносили.

В викопаний діл вложили тіло нещасного Коновченка, поклали біля нього шабле булатну, срібні пістолі, пицаль й накрили його червоною китайкою. Відтак:

Із оружя стріляли,

Козацьку славу прославляли

Семиперсную могилу висипали..

Тої самої ночі, як Іван Коновченко забавляв ся з товаришами, приснив ся старенькій його матері, вдовиці Коновчисі сон чудний, пречудний, дуже дивний та предивний:

Вдова від сна прочунилася, вийшла на ринок і говорила з сусідками:

— Приснив ся мені — каже вдовиця — сон чудний та пречудний, що, видить ся, мій син на війні оженив ся. Взяв собі за жінку Туркеню горду та пишну, в зеленій сукні під білими позументами.

Почувши се сусіди й здогадали ся, що з її сином з Іваном Коновченком нещастє мусіло скласти ся. Та жаль їм було бідної матери, не хотіли смутити її перед часом. Тай непевні були, чи воно справді так було, як вони здогадували ся. Не всеж сон правду говорить... От вони й не сказали їй по правді, так як догадували ся.

— Вдово небого — кажуть — буде твій син із війська прибувати, буде тебе козацьким кармазином дарувати.

Вдова почувши се дуже зраділа. Стала готувати ся на привіт свого сина Івася. Стала в хаті порядкувати, мити, чистити, прибирати; веліла волів, баранів та безрог годованих різати; закупила багато бочок меду, горілки, вина дорогого...

Всього придбала та нетерпеливо викидала приїзду дорого сина,, повороту козаків,

Та довго ще прийшло ся їй ждати....

Довго ще воювали наші з Турками та Татарами. Отаман Сірко доброго завдав їм чосу. Поділившись на кілька ватаг, Запорожці на своїх вітрогоних конях наскочили печайно на кримські улусу (села) й міста,

пускаючи все з огнем і рубаючи мечем. Такою бурею промчали вони по городах Козлові, Кирасії й опинили ся в самій ханській столиці Бахчисараю. Кримський хан Селим-Гірей ледви встиг утікти в гори. Поруйнувавши Крим Сірко вернув ся знов на Січ.

Тоді й полковник Филон вертав із своїми козаками на Україну, везучи багату добичу. Та багато козаків лишило ся на чужині,

Взяв собі за жіночку
Зелену могилочку...

Лишив ся й Івась Коновченко!

Прийшли козаки в Черкаси. Згадав полковник Филон, що тутечки проживає старенька мати Івана Коновченка й заїхав до ньої в гості.

Вдова вийшла напроти полковника кланяючи ся низько, просила в світлиці. Полковник віддав вдові низькі поклони й каже:

— Удово, черкаська жоно, пані Коновчихо! Чи гірко ти плакала-ридала, за своїм сином скучала?

— Ой, пане полковнику, ночі спокійної немала. Та деж він?

— Пані-матко Коновчихо! Вже твій син оженив ся, взяв собі жінку пишну, препишну...

— Чи й справді? — закликала радісно вдовиця, не давши полковникови й скіньчити. — А мені снило ся, що мій Івась оженив ся, що взяв собі за жінку горду та пишну Туркиню — й справдив ся сон

То удова черкаська жона, Коновчиха
 У гору руки знімала,
 Господа милосерного благодарила й прохала;
 Благодаруж тебе, Бога небесного,
 Що я собі тихої та веселої невістки діждала,
 Що мій син Івась одружив ся;
 Хоч узяв собі жону
 Горду-прегорду лишну препишну,
 То все таки буде при кому віка дожити,
 При старости літах головку прихилити».

Тут увели козаки перед двір Коновченкового коня. Вдова впізнала коня й глянувши на полковника, на його вид засумований усього догадала ся.

— Нема мого Івася, нема, згинув? — закричала.

— Нема! — відповів сумно полковник.

Вдова мов нежива впала на землю, зімліла.

Люде зараз кинули ся до ньої й привели її до памяти. Прийшовши до себе вдова стала дорікати полковникови:

»Бодай ти Филоне, корсунський полковнику,

Щастя долі не мав!

Як ти мого сина, Івася Коновченка,

Лицаря молодого

За все військо втеряв».

Слухаючи те все полковник Филон заляв ся гіркими слезами й каже до вдовиці:

— Панї матко, Коновчихо! Не дорікай мені!
 Ти не знаєш, як я твого сина любив! Мабуть і свого

так не любив би. Не моя в тім вина, що він так молододійшов із цього світа. Пані матко, се радше ти винна! Прикро се говорити, а мушу! Ти проти його вдачі старала ся зробити з нього гречкосія, не пускала його між козаків — а потім коли він утік від тебе туди, де його вдача тягнула, ти забувши на всі свої старання ще й коня йому купила! Чи ж диво, що він побачивши, що його бажання, його задумевні мрії сповнили ся, опянів із радощів і сам не знав, що діє. Так, так, пані-матко. Тобі не треба було сина держати далеко від його нахилу. А коли вже конче хотіла, так треба було кріпше держати, а не ще послати йому коня.

Вдова задумала ся, загадала тай каже:

— Прости мені, пане полковнику, може й справді я тут найбільше винна. Та Бог свідок, що я робила се все з материнської любови. Я молода повила. Чоловік згинув на війні. От я бояла ся, щоб і Івась не згинув як батько його. Колиж він пішки пішов до твого табору, я немогла погодити ся і тим, щоб мій син, щоб Коновченко був гіршим від прочих козаків й навіть коня не мав... Пане полковнику прости мені й не погорди моїм хлібом — сілю. І все військо твоє запрошую до себе. Я тепер zarazом похорон і весіле мойого Івася справляю....

І полковник Филон пішов у світлиці вдови Коновчихи, де вона його приймала, всілякими печивами та стравами столи заставляючи, великі дорогі збанки

медами та винами заморськими паливаючи.

Також і всіх Филонових козаків

У свій дім зазивала

Вісім неділя у домі продержала,

Хліба соли не жалувала,

Давала рушники ткані й вишивані,

Заразом похорон і весілля гуляла

Й подарки давала,

Козацькою славу прославляла.

І пирували козаки до схочу та споминали Івася Коновченка, що так молодого й несподівано зійшов зі світа. А був би з нього — говорили вони — славний лицар, якого ще світ не видів. Може і перейшов би славного й самого славного Івана Сірка. Оттам на пирах тих і думу зложили про Івася Коновченка, що дійшла й до наших часів.

Конець.

Василь Оркан.

БЕЗДОМНІ.

Давним-давненько, ще як гетьмани правили Україною, більш двісті літ тому назад, жила в місті Черкасах удовиця Коновчиха. Повдовіла вона дуже вчасно. Всего на всего пять літ прожила з своїм Грицем. Щасливі то були літа для неї. Гриць любив її щиро та вірно. Неба рад був прихилити своїй любій Оксані. За ніяку роботу не дозволив їй брати ся, вбирав її як княгиню...

— Не на робітницю, не за наймичку взяв я тебе — каже було жінці, коли вона забереть ся до якої праці — а на жінку, на дружину любу. Є, Богу дякувати, в мене й без тебе кому діло робити. Сиди в світлицях та приказуй другим, княгине моя!

І справді було кому в нього діло робити. Челяди держав без ліку. Богач був на цілі Черкаси. Ланів його і за два дни конем не об-їхав би. А що табунів коний, а що стад товару! Черед овець і не злічити! Богатир, дука був, хоч і вельможному полковникови рівня.

Щаслива була Оксана, щасливий був і Гриць. Колиж іще небаром синок у них родив ся, то їх щастю

в ході!.. — благала мати. — За мною, Івасю, за мною.. і колінами крає ступеній до купи сніг, останніх майже добуваючи сил.. Чує, що сили її опускають, але і то чує, що мусить йти... Інакше смерть зимна, страшна пригорне її і її Івася до себе і.. — не могла дальше думати. Сеж щось, що грозою серце наповняло...

— Щоби хоч снігом так не кидало... щоби хоч не було такої вітрениці.. — говорить сама до себе незрозумілим шепотом.... А тут як на відповідь зірвав ся ще сильніший вихор і кинув гострим снігом в її лице.....

— Боже! — шепнула тільки, і дальше ставляє на землю замерзлі ноги, мертві, скостенілі.... — А за нею, ведена радше волею непонятною, як силою йде мала дитина, бідний Івась, отулений веренькою, котру мати зняла зі себе...

Хвилина тиші... і вихорзірвав ся ще сильніше, чим перед тим, зібрав всі тумани і підкидав зимним гострим снігом аж під небеса...

— Мамо!..

— Що, сину? Що, моя дитиночко?...

— Мамо!.. шепче дитина незрозуміло і падає скулена на твердий сніг.

Мати схилила ся до Івася і з розпукощ говорить:

— Івасю, як лиш можеш.. вже недалеко!.. — просить мати, благає, а в голосі її дрожать усі струни: любови, благаня і безграничної розпуки. Здіймає з голови хустину, — і обвиває нею Івася..

— Івасю! мій соколику... ще кусничок.

— Не годен.. мамо... — шепче Івась ще тихше, а вихор, начеб ще більшої грози хотів додати сему образу — розвіяв її чорне волосє, і страшною вона була в сій німій, небо визиваючій розпуді...

Заверуха, видячи свою силу над немічними ествами гострими поцілуями драпає її по лицю..

— Івасю!... — шепче через губи до дитини, котрої скляний зір, звернений на неї без виразу, відобрав її решту сил. Хоче піднести дитину, таї сама падає на коліна... Мороз їх тиснув, припер до землі і заморожуючи кров, пхав ся аж до серця....

— Де ти, Боже, що даєш гинути дитині?! — вирвалось її з замерзлих уст.

— За що мене так страшно караш?... Тут без сновіди.... Силує ся піднести, коліна примерзли до снігу.....

— Прокляті люди!.. вигнали з хати... Бодай так.. — Не докінчила. Останки розпуки пролетіли з проклятем...

Страшний біль стискав серце, виїдав очі і промінями розходив ся по тілі... Губи хотіли шептати молитву: думка її докінчила... може — на другім сьвітї..

Блестіли сніжні дияменти.... блестіли ріжними барвами в сьвітлі зір, котрі рідкими очима дивили ся за чорної мраки... Блестіли зорі по снігу — а чотири більші від інших як рідкі окази дияментів межі піском дорогих камінців....

Блестіли очі замерзлих....

Жалісний вихор кидав снігом на тілесні трумни
— і росла.... росла могила зі снігу....

— 0 —

Минуло три дні. Час пливе, як вода. Біле село блелстить зорами снігу в зимнім сьвітлі сонця....

Люди, що мешкають недалеко церкви спішать на Службу Божу. Сніг скрипить під їх ногами. Хто дальше мешкає, не рухає ся з хати, бо засипи....

— Кому то вчера дзвонили? — питає старий га-зда немолодої жінки.

— А знаєте... тій Маланюковій....

— Умерла?..

— То ви не чули? Замерзла бідна, разом зі своїм хлопцем. Вигнали люди з хати. Тай та пішла під ніч.... Найшли її на другий день під снігом... Наробила ся она теж, наробила.... І вигнали з хати, як сил уже не стало... Тишила свою силу, веселість на чужім полі, оросила своїм потом не свої ниви.... а тепер — гет від нас, ти нам не потрібна.... Гони з хати, не заваджай, забирай ся... А як же... вигнали як — неприємком — пса, як суку.

Старий покивав головою, а йдучи до церкви молвив ся за душу бідної комірницї, котрій жалували кутка в теплій хатї, котрій завидували того куска хліба, що випросила де в якого гази і ділила ся ним, немов найдорозшим яким скарбом, зі своїм Івасем....

І вигнали її... Ах, бодай же вас, люди.... Оченаш,

Молив ся щиро, адже вона ему теж робила. Ко-
би був знав, що она так на чужім селі гарує, тобі був
прийняв до себе.... Чому пі... Мисця би ему в хаті
не засиділа. Ах! Боже!

— А була працююча — подумав — най з Богом
спочиває — і так марно.... Ой, такі то люди, гірші
від дикого звіря.... Вигнати з хати...ге... кальвіни..
так... Най з Богом спочиває....

І знов зачав: »Най буде воленька твоя сьвятая,
як на небі, так і на землі, хліб наш..... Ой так то
жнеш на небесах... от бідна так марно згинула.. най
сьвіти сї мис твоє, най будь царство твоє....

Передл. С. Лют.

Вол. Александрович.

Давно було.

Петро побіг за Олесею. В горничній її не було, в покоях, коло кухні також ні, — аж найшов її разом з іншими дівчатами, як сиділи в темнім коридорі.

— Ох, як добре, що ти ціла, що нічого не сталося тобі — але чому не вийшла з вечора?

— Пан казав замкнути браму й нікого не пускати, Видно хтось зрадив нас.

Зрада незадовго викрила ся, бо найдено Янкля коло пана Янкель в страху сам виговорив ся. Зараз таки постигла його добре заслужена доля. А пан став обороняти ся шаблею, коло нього кілька других лицарів. Усіх козаки перебили, сам тільки пан ще лютував, відбиваючи ся. От устав Василь, який до тепер усе щасливо бив ся, от уступаєть ся тяжко ранений Максим. Тоді Федір Занорожець гукає: — А от пождіть, уступіть ся, я зним по лицарськи в двійку розправлю ся. Ударили ся шаблями, і розколов Федір панови голову, і повалив ся пан, кров його закрasila долівку.

Вже всі виходили з кімнати, коли шіснайцять-літний Дмитро вгледів під лішком схованого Янкля. Зараз зловив його за патинки й став тягнути, глумлячи ся;

— Ходи, ходи — судний день сьвяткувати.

— Ясневельможний пане Дмитро, як ся маєте? Довго Вас не видів?

Хлопець зразу счудував ся від такої титулятури, і роздоймивши рот, оглядав ся з недовірем за тим »ясневельможним« — коли се зараз побачили Янкля другі й обступили Жюда, який усім низонько в поясе кланяв ся й усе говорив: яснівельможні панове? Добре погуляли, га? — а очі його й лице висказували худобячий страх.

Люди ненавиділи Янкля. Користаючи з поневолення народу панами-Ляхами, він скрив ся за їх силу й дер село, кілька влізло. Дер з митового, дорогового, млинового, мостового, ставового, й найбільше лютило людей те, що він взяв і церкву в аренду. Ключ від церкви був у нього, і він — мусів по одержаню грошевої такси сам отвирати попови церков. Пан Єзуїт, і Жюд однаково насьміхали ся віри українського народу.

Тому люди, хоч сьміяли ся з того, що Янкель прозивав їх »ясневельможими«, не дали йому підлестити ся, а горячійше Стефан потяг його не конче делікатно за пейси.

«Ясневель...» просив Янкель.

Але й се не помогло. Зараз на місци зробив йому кінець Ілько, проколовши його списою.

Михайло не бачив своїх знайомих двірських козаків, які мали одчинити браму.

— Де вони будуть? — питав.

Але ніхто не міг сказати.

Перебивши ворога козаки кинули ся до пивниць, аби перевести невеликий кінець ночі при чарці. А в пивниці мав пан славні наливки, меди, вина.

Коли ве були недалеко льохів, почув Михайло якісь крики. Щось майнуло в його голові. Коли відвалили пивничні двері, справдила ся його думка. На землі, між бочками, лежали п'яні молодці, як хто розвернув ся й дехто примостив ся. Завзятійші ще пили, дехто покрикував. А дехто держучи в руках повну чарку, що аж переливала ся, йшов з нею до свіжо прибувших:

— Натє, пийте, братя, добрі горівки. Жаль було без вас пити — напиймось разом...

— А бач, як ви собі вже доїхали! засьміяв ся Запорожець. А чому не відченили брами? — спитав Михайло.

— Не можна було — одвічав хитаючи ся на певних ногах п'яний козак — нас тут замкнули.

— Як ви дали ся?

— Кажє пан Виджальські — цур йому та пек, не »пан«, з Виджальські — ідіть до пивниці та викотіть десять бочок того а того. Ми до пивниці, а він нас замкнув. Годі було дістати ся. Тай ми ревно за вами плакали але годі.

— Но часу ви не стратили, бачу — сьміяли ся козаки.

— Звичайно — козак душа правдивая, сорочки не має, але як є що, то напеть ся.

— Не верзи нісенітниць, але давай, кажи: котрий мід найкрасший, а наливки найліпші? Хай і ми погуляємо сю ніч!

Тоді козаки добре дбали, бочки з пивниці на подвіре витягали й веселили ся. А Федір Запорожець наляв чарку горівки й гукнув:

— Ото, братці, я вас хрещу днесь на хоробрих воїнів, оборонців волі сьвятої! На ваше здоровле!

— Спасибі, батьку, дай Боже усіх Ляхів перебити, як днесь перебили!»

І загукали весело козаки, пючи панські меди, вина і розляли ся пісні, веселі бадьорі. А Федір Запорожець, що пісню-думку, товаришку свою, над усе любив, настроїв свою бандуру й заграв думу могутню, аж усі довкола затихли й заслухали ся. Будинки й сам замок, горіли й осьвічували вогнем сю чудову картину.

А коли скінчив, потягли ся пісні, танці веселощі.

Петро не брав участі в гульні. Присів з Олесяю під яблінкою, беспечною від огню, й гуторили в двоє.

— Щож ми робити-мемо? питала Олеся.

— Щож, голубко — говорив дрозжачим голосом Петро. Я мушу на війну, з молодцями — час важкий і Україна кличе на боротьбу синів своїх. Чиж я не вірний син її? А виженемо Ляхів, тоді я серце верну звінчаємо ся й разом зиму зимувати-мемо...

Ох, гореж мені! Як думала, що ми так усе в кушці будемо, таж Ляхи убють тебе.

— Не горюй, серденько моє, не кождий гине, а Ляха я не бою ся.

— Просиділи, погугорили, обнявши ся.

— Ну, рано ми ще попрощаємо ся, а тепер я мушу вже йти до товариства — промовив Петро.

І попрощала дівчина козака а сльози заступили її очі й словечка не могла промовити.

Петро пішов до своїх, де Запоронець збирав уже раду й оповіщав, що за годину, як стане сьвіт благословити ся, рушать далі й сховають ся в очеретах, аби їх Ляхи не найшли. З початку треба бути осторжним, — села навкруги ще не підняли ся, Хмель ще на Січи далеко, тож треба обертати ся. А тепер ще можна відпочати.

При вогні подальше сидів Михайло й грав на своїй бандурі сумної думки, бо чогось важко йому було на серці. Почув його сьпів Федір, підійшов до нього й каже? Плакати хочеть ся, заграй буйної весело!.

— Сумно мені на серці.

— Чого? дівчина?

— Вгадав.

— Ет, кинь чортови в зуби. От краще напиймо ся бо, бо холодом повіває. А в доброго козака що: »шапка бірка, зверху дїрка, нею провіває, козацьку голову прохоложає«, й не завадить розігріти ся трохи.

Михайло випив. Ах, так хотіло ся би поговорити

хоч дві слові з любою дівчиною перед походом. Нехай би бодай сказала на прашанє: бувай здоров козаچه! Де Олеся? Коли ось показав ся Петро. Михайло стратив злість на нього:

— Де Петре Олеся?

— А тобі нащо? спитав здивовано Петро.

— Хотів би поговорити.

— Не найдеш її, вона пішла.

Михайла вразила ся неприхильна відповіді. Він схопив ся до Петра — одному з нас не жити! Бери шаблю!

Але Федір успокоїв його — лиши брате, цур тій дівчині — оба ми візьмим собі рівну дружину. А дружиною нашою хай буде кінь вороний та шабля гостра та рушниця гаківниця. Петро відійшов, а Михайло успокоїв ся і присів коло Федора.

Гулянка тревала дальше, лише розставлено довкола і за селом сторожу.

Коли се на пів години до сьвідку прилетів козак з крайної сторожі з криком, що ворог наближаєть ся. Зараз гукнув Федір і козаки справно станули на своїх місцях. Остання вже пора була на те, бо ворог саме наскочив і зачала ся боротьба. Ворогом тим був пан староста Потоцького з двома сотками добре уоружених лицарів. Козаки не були зовсім приготвані на такий наглий напад і хоч поволи, але стали поступати ся в зад. Тоді як не крикне Федір Безрідний, як не кинеть ся в купі з Михайлом в саму сере-

дину ворога, як не стане бити на право й на ліво! Козаки й собі за ним наперли на Ляхів. А Федір куди шаблею зведе, там улицю прокладе. Уступають Ляхи перед страшним лицарем, але він пре — напирас, спочивку не дає. Не бояв ся його однак пан Палінські, лицар серед Ляхів великий і шукав його шаблі.

— От так погуляємо, Ляше! крикнув Федір і сперли ся оба. Зразу не вдіяв нічого один одному, лише шаблі голосно брентіли, дзвоніли. — Шаблел моя турецькая, від баші тебе відібрав — не вжеж ти мене, козака молодого, заведеш? Ні, не завела його шабля турецька, а розбила на двоє ляцку шабллю, а відтак і голову пана Палінського. І вже ти певний побіди радісно відвертаєш ся до другого ворога, молодий козаче, аби взяти його на свою шаблю — коли ось стрілив до нього чура панський, що бачив смерть свого пана. А хоч розпорола груди чурові списа Михайла, так не гуляти вже безсилій зопороській руці по головах ляцьких. Упав вірний товариш, крикнувши: Не дайте ся, братя, вражим Ляхам, наступайте!

І вдарили козаки в останнє на ворогів, і подала ся вража сила. Хто не поляг в бою, сей навертав коня до утечі, але його доганяли й убивали.

Кроваво сходило сонце. Ляхи запалили були село, усе горіло, а з посеред диму добували ся зойки ранених та крики здорових, що ладили усе до походу. В боротьбі поляг і Петро, прошитий копією. Не вертати йому до дівчини й не зимувати з нею зими! Полягла молода буйна голова за Україну.

Михайла не діткнула ся навіть верожа шаблюка хоч він усе бив ся на переді й на нічо не цитав. Як кому доля напише!

Закі ще мали рушати в опхід, Михайло вишукав тіло Федора Запорожця й попросив товаришів, аби помогли йому копати для нього окрему могилу на гарнім місці. А коли все було зроблено, остав ся Михайло сам на сьвіжій могилі. Заграв на бандурі стиха й зложив думу про товариша вірного:

»Над сагою дніпровою
 Лежить Хведір безрідний,
 Безплемінний,
 Постреляний, порубаний,
 На рани смертельні знемаганий«....

І просив він, аби його по козацьки поховали, а не оставляли тіло на жир сїрми-птахам, та вовкам а товариші його

»Так і учинили:
 Хведора Безрідного,
 Безплемінного,
 В чистім полі, над сагою Дніпровою
 Під похилою вербою

Поховали,
 Семиперсну могилу висипали,
 З семипядної пищалі подзвонили.

А в головках прапор постановили».

І зтягнені чудовою жалібною думою Михайлал прочі козаки, що ховали других упавших у спільну могилу, наближали ся до горба, де сидів Михайло з бандурою й сьпівав. І похилили ся голови козацькі, згадавши доброго товариша, що погиб-поляг за добро народне. Не прийдець ся вже з ним спільно за Україну ставати. Михайло не бачив їх, а сьпівав далі:

»Козак Федір Безрідний,
 Безплелмінний,
 Помер і поляг;
 Слава його не вмре, не загине
 Межи нами
 Народними голосами;
 Поки буде сьвіт сьвітати
 І сонце сіяти
 Будем славу його усе прославляти!«

Так згадував Михайло товариша. Задуманий, не бачив, як коло нього сіла Олеся. Почувши, що коло нього хтось єсть, оглянув ся й здрігнув ся. Олеся мала сумний вид, очі її стратили блеск і обличче по-

блідло. Тихонько промовила:

— »Петра нема, погиб«.

— Добрий був товариш — пожалував Михайло. І мого брата, Федора, нема вже. — Де ти сеї ночі була?

— У Андрія. І мати моя і меньша сестра. Як Ляхи з ліса прийшлили, убили маму, я ледви втікла. — І слльози покотили ся її з очий. Говорила тихо, ледви чутно, Михайло обняв її легко за стан і пригорнув.

— І мене серце болить за товаришем і за — тобою. — Підняв її немичну від горя й віддав під опіку жінкам. — А мені ти станеш вірною жінкою, шабле моя!

Аж ось надлетів на спіненім кони якийсь чужий козак.

— Радуйте ся люди, Ляхи побиті, тисячі їх згнули — гетмани ляцькі в нашій неволі, Хмель іде далі на Ляхів! Вставайте до Хмеля!

Нарід радісно заворушив ся.

— В дорогу, в дорогу! — розказав Михайло.

І вийшли козаки у степ широкий, далі волі добувати.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
„НОВЕ ЖИТЄ”

часопись для народа; виходить кожного
вторка в Олифант, Па.

Коштує на рік в Сп. Дер. . . . \$1.20
до Канади \$1.75.

Хто прише цілорічну передплату
одержить красну премію.

ДРУКАРНЯ

„Нового Життя” приймає роботи друкар-
ські всякого рода і робить все гарно, ско-
ро і дешево,

Виробляємо також печатки всякого
рода так ґумові, як і сталеві.

Замовленя шліть на адресу:

„NEW LIFE”

107 Grand Str. Olyphant, Pa.